

ADAM ZADROGA

WARUNKI, POZIOM I JAKOŚĆ ŻYCIA W BADANIU
ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO
PRÓBA ROZSTRZYGNIĘCIA PROBLEMÓW DEFINICYJNYCH

CONDITIONS, STANDARD AND QUALITY OF LIFE IN A STUDY
SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT
ATTEMPT TO RESOLVE THE PROBLEMS OF DEFINITION

Abstract. In the last 30-40 years there has been increased interest in research on socio-economic changes. Thus, there has been a shift away from measuring only the material dimension of development. Researchers started use categories such as: consumption, standard of living, level of living, economic welfare, wealth, living conditions, quality of life, a way of life, lifestyle, etc. The problem that we faced in a quite extensive literature is the lack of application of a uniform terminology. Attempts to define these categories should be regarded as not fully satisfactory because they do not allow the adoption of clear solutions. We can only point out some proposals that include many significant features conducive to study the social dimension of economic transition. This article attempts to resolve problems of definition of three basic categories related to the study of socio-economic changes, which are: conditions of life, standard of living and quality of life.

Key words: conditions of life; standard of living; quality of life; socio-economic development; social research

WPROWADZENIE

W ostatnich 30-40 latach, po okresie intensywnego zajmowania się przez ekonomistów ilościowym pomiarem rozwoju gospodarczego, nastąpiło wzmożone zainteresowanie takimi kategoriami badawczymi, jak: konsumpcja, poziom życia,

Dr ADAM ZADROGA – adiunkt Katedry Życia Społecznego Rodziny, Instytut Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: adam.zadroga@kul.pl

stopa życia, standard życia, dobrobyt ekonomiczny, zamożność, warunki życia, jakość życia, sposób życia, styl życia itp. Świadczy to o przejściu do etapu badania już nie tylko samego tempa wzrostu gospodarczego i postępu technicznego, ale także korzyści i zagrożeń, jakie postęp cywilizacyjny niesie ze sobą dla samego człowieka i całego społeczeństwa. Tym samym odchodzi się od mierzenia jedynie materialnego wymiaru życia, a podejmuje się próby uchwycenia zmian społeczno-gospodarczych także w aspekcie jakościowym.

Problemem, który napotyka się w dość bogatej literaturze, jest brak stosowania jednolitej terminologii. Podejmowane próby definiowania wymienionych wyżej pojęć, należy uznać za nie w pełni satysfakcjonujące, ponieważ nie pozwalają one na przyjęcie jednoznacznych rozwiązań. Można jedynie wskazać pewne propozycje, które zawierają wiele istotnych cech sprzyjających badaniu społecznego wymiaru przemian gospodarczych.

Celem artykułu jest próba rozstrzygnięcia problemów definicyjnych trzech podstawowych kategorii związanych z badaniem zmian społeczno-ekonomicznych. Są to: warunki życia, poziom życia i jakość życia.

1. WARUNKI ŻYCIA (BYTU)

Katalog wymienionych we wstępie pojęć – zdaniem Czesława Bywalca – stanowi zestaw podstawowych kategorii badawczych z zakresu szeroko rozumianych warunków życia (warunków bytu). Spośród nich zasadniczo tylko konsumpcję można uznać za pojęcie, co do rozumienia którego panuje największa zgodność. Określa się ją jako proces zaspokajania potrzeb ludzkich poprzez zużywanie dóbr materialnych i usług. Należy ponadto zauważyć, że pozostałe pojęcia są mniej lub bardziej pośrednio pochodnymi konsumpcji. W związku z tym można postawić pytanie, czy np. dla wyrażenia istoty poziomu życia nie wystarczyłoby określenie poziomu tzw. konsumpcji realnej? Bywalec udziela negatywnej odpowiedzi, stwierdzając, że „oprócz określenia poziomu konsumpcji winno się jeszcze zbadać, w jakim stopniu konsumpcja ta zaspokaja potrzeby ludzkie. Konsumpcja nie jest bowiem celem samym w sobie; winna być niemal zawsze odnoszona do potrzeb i oceniana w stosunku do potrzeb”¹.

Wszystkie omawiane kategorie badawcze można podzielić na dwie grupy. Do pierwszej grupy zalicza się kategorie o dominacji cech ekonomicznych (materialnych). Są to: poziom życia, stopa życia, standard życia, dobrobyt ekono-

¹ Cz. BYWALEC, *Wzrost gospodarczy a poziom życia społeczeństwa polskiego*, Warszawa: Instytut Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji 1991, s. 22, 25.

miczny, zamożność i warunki bytu. Natomiast do drugiej grupy należą kategorie uznawane tradycyjnie za socjologiczno-psychologiczne: jakość życia, sposób życia, styl życia. Analiza definicji poszczególnych pojęć z pierwszej grupy prowadzi do wniosku, że nie ma potrzeby ich rozróżniania, bowiem różnice między nimi mają wyłącznie charakter semantyczny. Podobnie rzecz się ma z drugą grupą pojęć. Można więc przyjąć, że takie określenia, jak: poziom życia, stopa życia i standard życia są w istocie tożsame. Analogiczna sytuacja zachodzi w przypadku pojęć: jakość życia, sposób życia i styl życia². W związku z tym, dla przejrzystości dalszych analiz, używane będą jedynie: poziom życia i jakość życia. Odrębnego omówienia wymaga natomiast pojęcie dobrobytu i warunków życia (bytu).

W potocznym rozumieniu dobrobyt jest synonimem zamożności lub też bogactwa. Pojęcia tego używa się w istocie w celu określenia względnie dużego zasobu środków (dóbr, przedmiotów) konsumpcji, lub inaczej: zagospodarowania materialnego, a także środków finansowych pozostających do dyspozycji człowieka (społeczeństwa). W takim ujęciu funkcjami dobrobytu stają się konsumpcja i warunki życia. Zdaniem Cz. Bywalca, należy również pamiętać, że „w miarę rozwoju gospodarczo-społecznego, różnice w poziomie bieżącej konsumpcji (zaspokojeniu potrzeb) pomiędzy społeczeństwami, grupami społeczno-zawodowymi, regionalnymi czy indywidualnymi gospodarstwami domowymi będą się stosunkowo szybko zmniejszać, a nawet zanikać. Natomiast zmiany w poziomie dobrobytu (zamożności) przebiegać będą znacznie wolniej, bądź mogą się nawet – pomimo wyrównanej konsumpcji – powiększać. Wprowadzenie więc kategorii dobrobytu w takim, jak podano, ujęciu ma dużą przydatność badawczą i praktyczną, gdyż będzie istotnie poszerzać charakterystykę warunków życia danych jednostek ludzkich, grup społecznych czy całych społeczeństw”³.

Należy ponadto zgodzić się z opinią M. Czermińskiej, która zauważa, że wraz ze wzrostem dobrobytu „wystąpić mogą zmiany strukturalne sprzeczne z celami rozwoju społecznego. Dotyczyć to może w szczególności zróżnicowania poziomu dochodów między gospodarstwami domowymi, a więc powstawania w ten czy inny sposób grup uprzywilejowanych – co może wywołać negatywne konsekwencje społeczne. Ponadto mogą wystąpić inne negatywne zjawiska, takie jak: spadek rzeczywistych możliwości udziału w życiu społecznym, naruszenie podstawowych praw człowieka, wzrost poczucia izolacji i niepewności, wzrost przestępczości itp.”⁴.

² Tamże, s. 22-23.

³ Tamże, s. 26.

⁴ M. CZERMIŃSKA, *Rozwój gospodarczy a rozwój społeczny krajów Unii Europejskiej. Analiza taksonometryczna*, Akademia Ekonomiczna, Kraków 1997 [niepublikowana rozprawa doktorska];

Warunki życia (warunki bytu) to pojęcie pokrewne poziomowi życia i jakości życia, ale nie powinno być z nimi utożsamiane. Takie podejście powoduje bowiem niepotrzebne komplikacje terminologiczne, teoretyczne i metodologiczne⁵. Jedną ze starszych definicji, wciąż funkcjonujących w polskiej literaturze przedmiotu, autorstwa A. Hodoly'ego, określa warunki bytu jako całość czynników determinujących zaspokojenie potrzeb ludzkich i zalicza do nich: warunki życia społecznego i osobistego, warunki pracy, a także ekologiczne warunki życia⁶. Inni autorzy, M. Tkocz i E. Zuzańska-Żyśko, zwracają natomiast uwagę, że „o warunkach życia człowieka decyduje możliwość zaspokojenia jego codziennych, elementarnych potrzeb w zakresie mieszkalnictwa, handlu, gastronomii, usług bytowych, ochrony zdrowia, oświaty, kultury i wypoczynku”⁷. Jeszcze nieco inny zestaw kategorii mających wpływ na warunki życia proponują badacze opracowujący *Diagnozę Społeczną*⁸. Według nich są to: dochody i sposób gospodarowania dochodami, wyżywienie, zasobność materialna, warunki mieszkaniowe, edukacja, kultura i wypoczynek, opieka zdrowotna, rynek pracy.

2. POZIOM ŻYCIA

Poziom życia jest podstawową kategorią, pozwalającą scharakteryzować warunki bytu. Jest to kategoria wieloelementowa i wieloaspektowa, co w konsekwencji nie pozwala na jej bezpośrednią obserwowalność. W związku z tym poziom życia można ocenić jedynie na podstawie różnorodnych symptomów, a to wiąże się z koniecznością tworzenia określonych wskaźników⁹. Spośród najbardziej popularnych społecznych mierników poziomu życia należy wymienić¹⁰:

cyt. za: B. PAWELEK, *Poziom życia, jakość życia i warunki życia ludności*, w: A. ZELIĄS (red.), *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*, Kraków: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej 2000, s. 14.

⁵ Cz. BYWALEC, *Wzrost gospodarczy a poziom życia*, s. 26.

⁶ A. HODOLY, *Spożycie i formy jego realizacji w rozwoju gospodarki społeczeństwa socjalistycznego*, Warszawa: Dział Wydawnictw i Upowszechniania IHW 1975, s. 12; cyt. za: Cz. BYWALEC, *Wzrost gospodarczy a poziom życia*, s. 27.

⁷ Cyt. za: B. PAWELEK, *Poziom życia, jakość życia i warunki życia ludności*, s. 14.

⁸ Por. *Diagnoza Społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków*, oprac. J. Czapiński, T. Panek, Warszawa: Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania, s. 45-159, http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2011.pdf [dostęp: 11.10.2015].

⁹ Cz. BYWALEC, *Wzrost gospodarczy a poziom życia społeczeństwa polskiego*, s. 30.

¹⁰ Por. J. TELEP, *Elementy ekonomii rozwoju*, Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Cła i Logistyki 2010, s. 61-74; A. BĄKIEWICZ, *Zróżnicowanie poziomu rozwoju gospodarczego na świecie*, w: *Rozwój w dobie globalizacji*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne 2010, s. 102-105.

- *Human Development Index* (HDI)
- *System of National Account* (SNA)
- *Measure of Economic Welfare* (MEW)
- *Index of Economic Aspects of Welfare* (EAW)
- *Index of Sustainable Economic Welfare* (ISEW)
- metoda genewska (UNRISD).

To, jak należy rozumieć poziom życia, dobrze oddaje definicja Cz. Bywalca, który stwierdza, że jest nim „stopień zaspokojenia potrzeb ludzkich wynikających z konsumpcji dóbr materialnych i usług oraz wykorzystywanie środowiska naturalnego i społecznego”¹¹. Warto zauważyć, że w ten sposób identyfikowanym poziomie życia „nie chodzi o stopień zaspokojenia potrzeb ludzkich w ogóle, lecz tylko tych potrzeb, które są zaspokajane przez konsumpcję dóbr materialnych i usług (tzw. potrzeb konsumpcyjnych). Zwięzłość powyższej definicji ma jeszcze tę zaletę, że czyni ją uniwersalną. Można się nią posługiwać, prowadząc badania poziomu życia zarówno w skali mikrospołecznej (jednostki, gospodarstwa domowego), jak i makrospołecznej (np. całego społeczeństwa). Nie jest przy tym ważne, czy konsumowane dobra materialne i usługi są finansowane z dochodów indywidualnych czy z funduszy społecznych, interesuje nas tu jedynie sam realny fakt konsumpcji i stopień zaspokojenia potrzeb przez tę konsumpcję”¹².

Znacznie szerzej i bardziej precyzyjnie poziom życia określa definicja Z. Że-końskiego, który stwierdza, że jest to „całokształt warunków, w jakich żyje społeczeństwo, grupa społeczno-zawodowa, gospodarstwo domowe lub jednostka, wyrażających się przede wszystkim w udogodnieniach dotyczących procesu zaspokojenia potrzeb indywidualnych i zbiorowych, a więc:

- w warunkach, w których przebiega zachowanie konsumpcyjne (wyborach indywidualnych dóbr i usług, jak i stwarzanych przez to zachowań),
- w warunkach ekologicznych (geograficzno-przyrodniczych oraz sztucznie stworzonych przez człowieka, w tym mieszkaniowych),
- w warunkach pracy, w tych aspektach, które wydatnie rzutują na całokształt życia (przede wszystkim dotyczących uciążliwości, bezpieczeństwa i higieny pracy, rytmu i czasu jej trwania, dojazdów),
- w warunkach czasu wolnego i sposobie jego wykorzystania,

¹¹ Cz. BYWALEC, *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2010, s. 38.

¹² Cz. BYWALEC, *Wzrost gospodarczy a poziom życia społeczeństwa polskiego*, s. 25.

- w niektórych aspektach organizacji życia społecznego (np. bezpieczeństwa osobistego itp.)¹³.

3. JAKOŚĆ ŻYCIA

Jakość życia jest pojęciem szerokim, wieloznacznym, dość subiektywnym, obciążonym emocjonalnie, uwikłanym w konteksty polityczne i kulturowe (może spełniać rolę narzędzia ideologicznego). Jest także pojęciem ewaluatywnym – zmienia się jego znaczenie w miarę postępu cywilizacyjnego i wzrostu ogólnego dobrobytu społeczeństwa, ponieważ punkt ciężkości zainteresowań przesuwa się wówczas na pozamaterialne wartości środowiska życia człowieka, które decydują o jakościowych elementach jego bytu¹⁴.

Czesław Bywalec zauważa, że „z lektury licznych publikacji na ten temat można się przekonać, że zakres treści «jakości życia» jest bardzo duży; od rozumienia jej jako dobrobytu czy konsumpcji aż po niekwantyfikowalne stany osobistego zadowolenia, satysfakcji czy wręcz szczęścia, płynące właśnie z konsumpcji, korzystania ze środowiska przyrodniczego, dobrego stanu zdrowia, pomyślności w życiu, pozycji społecznej itp. Spośród różnorodnych ujęć jakości życia najwłaściwsze wydaje się [...] traktowanie jej jako kategorii swoiście syntetyzującej pozostałe, poprzednio zdefiniowane pojęcia, przy czym byłaby to «synteza» natury subiektywnej. W takim więc ujęciu jakość życia rozumielibyśmy jako stopień satysfakcji (zadowolenia) człowieka (społeczeństwa) z całości kształtu swej egzystencji. Jakość życia byłaby więc w tym ujęciu swoistą sumą indywidualnego lub zbiorowego odczucia istniejących warunków życia i zarazem ich oceną»¹⁵.

Teresa Słaby zdefiniowała jakość życia, jako „te wszystkie elementy życia człowieka, które związane są z faktem jego istnienia, bycia kimś i odczuwania różnych stanów emocjonalnych, wpływających np. z faktu posiadania rodziny, kolegów, przyjaciół itp.”. Autorka podkreśla ponadto, że „poziom życia winno określać się w oparciu o zbiór mierników obiektywnych (ilościowych i wartości-

¹³ Z. ŻEKOŃSKI, *Z problemów metodologicznych sformułowania społeczno-bytowych celów rozwoju*, „Gospodarka Planowa” 1974, nr 6, s. 361; B. PAWELEK, *Poziom życia, jakość życia i warunki życia ludności*, s. 15.

¹⁴ U. WICH, *Jakość życia w środowisku miejskim*, „Annales UMCS”, Sectio H, t. 25 (1991), s. 285; M. ADAMIEC, K. POPIOLEK, *Jakość życia – między wolnością a mistyfikacją*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1993, z. 2, s. 92-117.

¹⁵ Cz. BYWALEC, *Wzrost gospodarczy a poziom życia społeczeństwa polskiego*, s. 30.

wych), natomiast jakość życia oceniać się powinno za pomocą mierników (wskaźników) subiektywnych. Te pierwsze bowiem rejestrują istniejący rzeczywisty stan rzeczy, np. poziom i strukturę dochodów, wydatków, konsumpcji, tymczasem te drugie informują o tym, jak ten stan rzeczy jest postrzegany i oceniany przez poszczególne osoby lub grupy społeczne¹⁶.

Takie właśnie podejście stosowane jest w badaniach poziomu i jakości życia prowadzonych w Polsce przez Radę Monitoringu Społecznego. Przy pomiarze stopnia zaspokojenia potrzeb od strony opisowej rozróżnia się obiektywną jakość życia (zbliżoną znaczeniowo do pojęcia poziomu życia), ocenianą za pomocą miar obiektywnych, oraz subiektywną jakość życia, w której ocenie stosuje się miary subiektywne¹⁷.

Warto także zauważyć, że „kategoria jakości życia i problemy związane z jej statystycznym pomiarem stały się w ostatnich latach przedmiotem większego zainteresowania nie tylko przedstawiciele różnych dziedzin nauki, ale także opinii publicznej i władz państwowych. Poprawa jakości życia oraz ograniczenie nadmiernych różnic w sytuacji materialnej i społecznej różnych grup ludności stanowi podstawowy cel współczesnych koncepcji rozwoju społeczno-ekonomicznego. Wyrównywanie dysproporcji w szeroko rozumianym poziomie życia i eliminowanie zjawisk związanych z wykluczeniem społecznym stanowi także priorytet polityki społecznej w Unii Europejskiej i w poszczególnych krajach członkowskich”¹⁸.

WNIOSKI

Warunki życia (bytu), poziom i jakość życia to pojęcia do siebie zbliżone i ze sobą powiązane. Nie powinny być jednak utożsamiane – przede wszystkim ze względów metodologicznych. Uogólniając przeprowadzone analizy wybranych ujęć definicyjnych tych trzech kategorii badawczych, można przyjąć, że:

- warunki życia (bytu) odnoszą się do *czynników*, które wpływają na zaspokojenie ogółu ludzkich potrzeb;

¹⁶ T. SŁABY, *Poziom życia, jakość życia*, „Wiadomości Statystyczne” 1990, nr 6, s. 25; B. PAWEŁEK, *Poziom życia, jakość życia i warunki życia ludności*, s. 19.

¹⁷ *Diagnoza Społeczna 2011*; United Nations Development Programme, *Krajowy Raport o Rozwoju Społecznym Polska 2012. Rozwój regionalny i lokalny*, Warszawa: Biuro Projektowe UNDP 2012, s. 21.

¹⁸ GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY, *Jakość życia, kapitał społeczny, ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce*, Warszawa 2013, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/WZ_jakosc_zycia_2013.pdf, s. 7 [dostęp: 26.10.2015].

- poziom życia dotyczy *stopnia* zaspokojenia tych potrzeb, które uzyskuje się dzięki konsumpcji dóbr materialnych i usług;
- jakość życia to kategoria oddająca w *sposób subiektywny* stopień satysfakcji człowieka i/lub społeczeństwa ze swej egzystencji, na co obiektywny wpływ mają warunki bytu i poziom życia.

BIBLIOGRAFIA

- ADAMIEC M., POPIOŁEK K., Jakość życia – między wolnością a mistyfikacją, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1993, z. 2, s. 92-117.
- BAKIEWICZ A., Zróżnicowanie poziomu rozwoju gospodarczego na świecie, w: *Rozwój w dobie globalizacji*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne 2010, s. 102-105.
- BYWALEC Cz., *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2010.
- BYWALEC Cz., *Wzrost gospodarczy a poziom życia społeczeństwa polskiego*, Warszawa: Instytut Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji 1991.
- CZERMIŃSKA M., *Rozwój gospodarczy a rozwój społeczny krajów Unii Europejskiej. Analiza taksonometryczna*, Akademia Ekonomiczna, Kraków 1997 [niepublikowana rozprawa doktorska].
- Diagnoza Społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków, raport, oprac. J. Czapiński, T. Panek, Warszawa: Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania, s. 45-159, http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2011.pdf [dostęp: 11.10.2015].
- GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY, *Jakość życia, kapitał społeczny, ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce*, Warszawa 2013, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/WZ_jakosc_zycia_2013.pdf, s. 7 [dostęp: 26.10.2015].
- HODOLY A., *Spożycie i formy jego realizacji w rozwoju gospodarki społeczeństwa socjalistycznego*, Warszawa: Dział Wydawnictw i Upowszechniania IHW 1975.
- PAWĘLEK B., *Poziom życia, jakość życia i warunki życia ludności*, w: A. ZELIĄS (red.), *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*, Kraków: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej 2000, s. 12-23.
- SŁABY T., *Poziom życia, jakość życia*, „Wiadomości Statystyczne” 1990, nr 6.
- TELEP J., *Elementy ekonomii rozwoju*, Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Cła i Logistyki 2010.
- United Nations Development Programme, *Krajowy Raport o Rozwoju Społecznym Polska 2012. Rozwój regionalny i lokalny*, Warszawa: Biuro Projektowe UNDP 2012.
- WICH U., *Jakość życia w środowisku miejskim*. „Annales UMCS”, Sectio H, t. 25 (1991), s. 285-294.
- ŻEKOŃSKI Z., *Z problemów metodologicznych sformułowania społeczno-bytowych celów rozwoju*, „Gospodarka Planowa” 1974, nr 6.

WARUNKI, POZIOM I JAKOŚĆ ŻYCIA W BADANIU
ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO
PRÓBA ROZSTRZYGNIECIA PROBLEMÓW DEFINICYJNYCH

Streszczenie

W ostatnich 30-40 latach nastąpiło wzmożone zainteresowanie badaniami nad zmianami społeczno-gospodarczymi. Tym samym nastąpiło odejście od mierzenia jedynie materialnego wymiaru rozwoju. Zaczęto używać takich kategorii badawczych, jak: konsumpcja, poziom życia, stopa życia, standard życia, dobrobyt ekonomiczny, zamożność, warunki życia, jakość życia, sposób życia, styl życia itp. Problemem, który napotyka się w dość bogatej literaturze przedmiotu, jest brak stosowania jednolitej terminologii. Podejmowane próby definiowania wymienionych wyżej pojęć należy uznać za nie w pełni satysfakcjonujące, ponieważ nie pozwalają one na przyjęcie jednoznacznych rozwiązań. Można jedynie wskazać pewne propozycje, które zawierają wiele istotnych cech sprzyjających badaniu społecznego wymiaru przemian gospodarczych. Celem artykułu jest próba rozstrzygnięcia problemów definicyjnych trzech podstawowych kategorii związanych z badaniem zmian społeczno-ekonomicznych, którymi są: warunki życia, poziom życia i jakość życia.

Słowa kluczowe: warunki życia; poziom życia, jakość życia; rozwój społeczno-gospodarczy; badania społeczne